

Evaluatie Landschapsonwikkelingsplan Lingewaard

R.M.A. Hoefs
September 2021

Naam opsteller R.M.A. Hoefs
Team Ruimtelijk Beleid
Datum en versie September 2021

Datum vaststelling
Vastgesteld door
Eventueel publicatiedatum
Zaaknummer 144025

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Hoofdstuk 1 Inleiding	3
1.1 Aanleiding	3
1.2 Opzet evaluatie	3
1.3 Leeswijzer	3
Hoofdstuk 2 Gerealiseerde doelen en projecten	4
2.1 Het LOP	4
2.2 Doelen LOP	4
2.3 Uitgevoerde projecten	5
2.4 Hebben we de doelen bereikt?	6
Hoofdstuk 3 Ervaringen met het LOP	9
Hoofdstuk 4 Blik naar de toekomst	12
4.1 Blik op het landschap	12
4.2 Ruimtelijke ontwikkelingen	13
4.3 Aanbevelingen voor ontwikkeling van landschap en natuur	14
Bijlagen	18
Bijlage 1: Deelnemers evaluatie	18
Bijlage 2: Overzicht (deels) uitgevoerde projecten/maatregelen	19
Bijlage 3: Verantwoording provinciale subsidie Uitvoeringsprogramma Landschap 2016-2019	26

Voorwoord

We hebben in Lingewaard een prachtig en uniek landschap dat we willen behouden, versterken en zo doorgeven aan de generaties na ons. Onze uiterwaarden met dijkzones zijn bijzonder waardevol en ook de Lingezone vormt een steeds belangrijkere plek voor landschap en natuur. Het is al weer even geleden (2005) dat we voor het gehele grondgebied van de gemeente Lingewaard voor het eerst een Landschapsontwikkelingsplan (LOP) opstelden. Hierin beschrijven we wat we mooi en bijzonder vinden aan ons gevarieerde landschap. En hoe we dit kunnen beschermen of nog verder versterken. Het LOP biedt ons ook een leidraad bij bouwplannen. We beschrijven hoe projectontwikkelaars hun plannen moeten inpassen in het landschap.

Na zo'n lange tijd is het goed om eens terug te kijken wat het LOP ons gebracht heeft en hoe we de ontwikkeling van landschap en natuur verder kunnen verbeteren. Gelukkig kunnen we concluderen dat we met het plan samen veel hebben bereikt. Zo hebben we wielen en kolken gerestaureerd, is de herkenbaarheid van historische plekken vergroot (zoals Sterreschans), zijn er nieuwe recreatieve routes bijgekomen en hebben veel erven in het buitengebied een groene inpassing gekregen. We hadden dit als gemeente nooit alleen voor elkaar gekregen. Het mooie resultaat hebben we te danken aan de grote inzet van talrijke vrijwilligers, particuliere grondeigenaren, ondernemers en terreinbeheerders. Mooi om te zien wat we samen hebben bereikt.

De resultaten van de evaluatie gebruiken we nu als belangrijke basis voor de verdere ontwikkeling van ons landschap en de natuur. Dat doen we onder andere binnen de omgevingsvisie. In dit rapport leest u tal van aanbevelingen waarmee we in de komende jaren aan de slag kunnen gaan. Voorbeelden die ik hier wil noemen zijn het vergroten van de biodiversiteit (soortenrijkdom) en het verder ontwikkelen van dijkzones als recreatieve linten. Daarnaast kunnen we de Lingezone nog verder landschappelijk verbeteren.

Ook op dit moment zijn we bezig met een aantal mooie projecten zoals het beplantingsproject 'Lingewaard in het groen' waarmee we inwoners van het buitengebied helpen bij het vergroenen van hun erf. Verder ondersteunen we de oprichting van een hoogstambrigade en leggen agrariërs met financiële steun bloemrijke akkerranden aan.

Ik vertrouw erop dat we met deze evaluatie en de aanbevelingen in de hand ons Lingewaards buitengebied nog aantrekkelijker kunnen maken. Zo blijft het een fijne en waardevolle plek voor onze inwoners maar ook voor bezoekers van buiten onze gemeente.

Johan Sluiter
Wethouder

September 2021

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Het huidige Landschapsontwikkelingsplan Lingewaard (hierna 'LOP' genoemd) is in 2005 opgesteld. In 2013 heeft een actualisatie van de maatregelenlijst uit het LOP plaatsgevonden. Om te kunnen leren van de ervaringen die de afgelopen jaren zijn opgedaan, is een evaluatie van het LOP gewenst. In 2020 heeft de gemeenteraad de toezegging gekregen dat een evaluatie van het LOP inclusief het uitvoeringsprogramma Landschap 2016-2019, alsmede de verantwoording van de provinciale subsidie behorende bij dit uitvoeringsprogramma, te zijner tijd digitaal ter kennis worden gebracht aan de raad.

Het doel van deze evaluatie van het LOP is om waardevolle inbreng vanuit betrokken partijen te ontvangen voor de toekomstige ontwikkeling van landschap en natuur. Deze inbreng is onder meer van belang voor de (uitwerking van de) omgevingsvisie. De evaluatie geeft inzicht in de mate waarin de doelen uit het LOP volgens de deelnemers aan de evaluatie zijn bereikt. Ook omvat het beleidsmatige aanbevelingen van de betrokken deelnemers voor verdere ontwikkeling van landschap en natuur in gemeente Lingewaard.

1.2 Opzet evaluatie

Voor deze evaluatie is informatie opgehaald bij verschillende bij het LOP betrokken partijen in de tweede helft van 2020 / begin 2021. In het najaar van 2020 vond een bijeenkomst plaats met betrokkenen bij het LOP. Genodigden voor deze bijeenkomst hebben ter voorbereiding op de evaluatie vooraf een aantal vragen ontvangen. Belangrijke vragen hierbij waren: 'Wat ziet u als reden voor de evaluatie van het LOP' en 'Wat is voor u belangrijk om te evalueren met het oog op de thema's landschap en natuur in de nieuwe omgevingsvisie?'.

Op basis van de antwoorden op deze vragen hebben we hoofdvragen voor deze evaluatie geformuleerd.

1. Hebben we de doelen van het LOP bereikt?
2. Welke inzichten hebben we gekregen bij het werken met het LOP?
3. Is onze blik op landschappelijke kwaliteiten in de afgelopen jaren (sinds 2005) veranderd?
4. Welke relevante ruimtelijke ontwikkelingen doen zich voor / hebben zich voorgedaan?
5. Wat betekent al het voorgaande voor de gewenste ontwikkeling van landschap en natuur? Welke beleidsmatige aanbevelingen levert dit op?

Naast bovengenoemde bijeenkomst vonden enkele 1-op1-gesprekken plaats (telefonisch/via videogesprekken) en zijn schriftelijke vragenlijsten gebruikt voor het ophalen van informatie. Bijlage 1 geeft een overzicht van organisaties waarvan personen hebben deelgenomen aan deze evaluatie.

1.3 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 vindt u een korte beschrijving van het LOP met de hierin geformuleerde doelen. Dit hoofdstuk gaat in op de uitgevoerde projecten binnen het kader van het LOP. Het sluit af met antwoorden op de vraag of we de doelen van het LOP hebben bereikt. Hoofdstuk 3 beschrijft de ervaringen die betrokkenen hebben opgedaan bij het werken met het LOP waarbij we afzonderlijk ingaan op de verschillende functies van het LOP. Hoofdstuk 4 gaat over veranderingen, ontwikkelingen rondom landschap en natuur en sluit af met beleidsmatige aanbevelingen.

Hoofdstuk 2 Gerealiseerde doelen en projecten

2.1 Het LOP

Het huidige LOP is opgesteld in 2005 als opvolger van oude landschapsbeleidsplannen. Het LOP omvat het landschapsbeleid voor het buitengebied van de gemeente. Het plan benoemt concrete en uitvoerbare projecten. Het LOP heeft ook nog andere functies, zoals het vormen van een basis waarmee men kan inspelen op nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen, gewijzigd beleid en regelgeving vanuit andere overheden. Ook vormt het LOP een toetsingskader voor het toekennen van subsidies in het kader van landschappelijke verbetering.

In 2013 heeft een actualisatie van de maatregelenlijst uit het LOP plaatsgevonden. Hiervoor waren enkele redenen. Zo was een groot aantal maatregelen van de lijst uit het LOP toen uitgevoerd. De nog niet uitgevoerde maatregelen waren niet meer actueel. Daarnaast was er inmiddels een aantal maatregelen bijgekomen vanuit andere visies die niet in het LOP zijn benoemd. Ook kwamen in 2014 en 2015 vanuit het gemeentelijk budget voor landschapsonwikkeling middelen beschikbaar voor landschapsprojecten. Koppeling van dit budget aan projecten/maatregelen moest echter deels nog plaatsvinden.

2.2 Doelen LOP

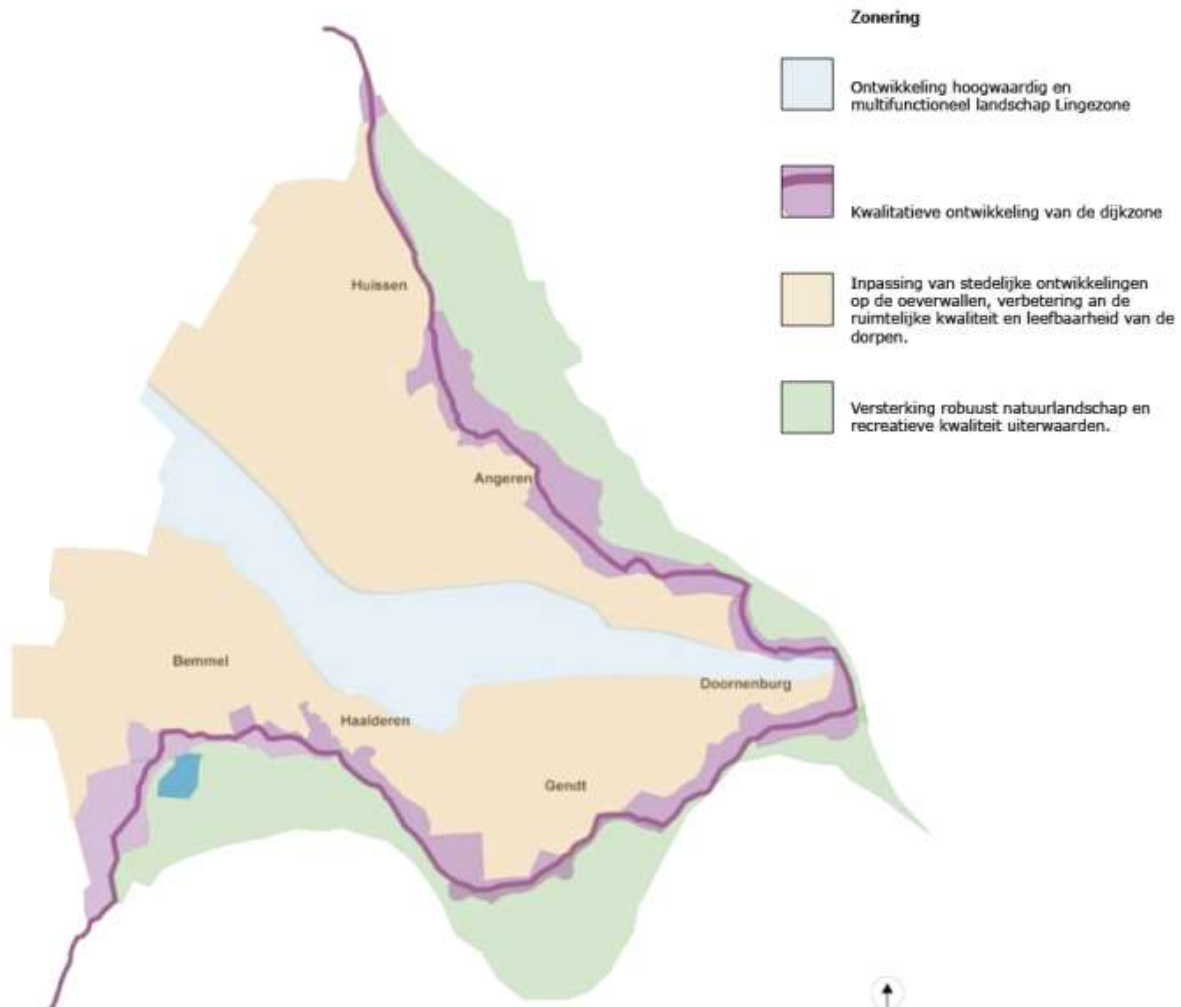
Het LOP onderscheidt vier hoofdoelen/-thema's voor het gehele grondgebied van gemeente Lingewaard. Deze zijn als volgt:

1. **Tegengaan dreigende landschappelijke tweedeling**
2. **Versterken landschappelijke hoofdstructuur:**
  - vergroten landschappelijke verschillen tussen gebieden: kommen, oeverwallen en uiterwaarden
  - vergroten eenheid binnen gebieden
3. **Versterken historische kwaliteit:**
  - bescherming gericht op vergroting herkenbaarheid, beleefbaarheid en functionaliteit van historische elementen en patronen
4. **Versterken netwerken:**
  - recreatieve netwerken
  - waternetwerken
  - ecologische netwerken

Daarnaast formuleert het LOP een viertal gebiedsopgaven. Elke gebiedsopgave heeft betrekking op één specifiek landschapstype (zie: afbeelding 1).

1. Versterking **eenheid komgebieden** door ontwikkeling van de zone rond de Linge als kwalitatief hoogwaardig en multifunctioneel landschap.
2. **Kwalitatieve ontwikkeling** van de **dijkzone** in combinatie met verhoging recreatieve kwaliteit.
3. **Inpassing van stedelijke ontwikkelingen**, met name op de **oeverwallen**, hand in hand met verbetering van de ruimtelijke kwaliteit en leefbaarheid van de dorpen.
4. Versterking **robuust natuurlandschap en recreatieve kwaliteit uiterwaarden**.

Zie voor een verdere toelichting op de hoofdoelen en gebiedsopgaven: het LOP vanaf pagina 24.

Afbeelding 1: Zonering gebiedsopgaven per landschapstype

2.3 Uitgevoerde projecten

Gemeente Lingewaard heeft zelf aan de lat gestaan voor de uitvoer van kleinere projecten en was partner van grotere projecten. Bijlage 2 geeft een overzicht van projecten waarvan de uitvoering (deels) heeft plaatsgevonden in de looptijd van het LOP. Per project staat aangegeven aan welke van de vier gebiedsopgaven dit project heeft bijgedragen.

Een deel van deze projecten is uitgevoerd binnen het Uitvoeringsprogramma Landschap 2016-2019. Het gaat hierbij om de volgende projecten: een Klompenpad/kerk- en wandelpad in de omgeving van Huissen/Angeren, de oprichting van een werkgroep voor een dorpsgaard inclusief aanplant in Huissen/Angeren en een meerjarig beplantingsproject voor erven in het buitengebied. De looptijd van dit uitvoeringsprogramma was verlengd tot eind 2020 vanwege afronding van het Klompenpad/kerk- en wandelpad. De algehele verantwoording aan de provincie van de provinciale subsidie voor het Uitvoeringsprogramma Landschap 2016-2019 is opgenomen in bijlage 3. Op dit moment loopt het Uitvoeringsprogramma Landschap en biodiversiteit 2019-2023.

2.4 Hebben we de doelen bereikt?

Aan betrokkenen bij het LOP hebben we in het kader van deze evaluatie gevraagd of men vindt dat we de vier hoofddoelen uit het LOP, zoals genoemd in paragraaf 2.1 hebben bereikt. Hoewel de deelnemers aan deze evaluatie het soms moeilijk vonden om te beoordelen in welke mate we doelstellingen hebben bereikt, is men in algemene zin van mening dat het bereiken van de doelen wel is gelukt. Hierna volgt per hoofddoel een overzicht van de ontvangen reacties.

1. *Tegengaan dreigende landschappelijke tweedeling*

In het algemeen zijn deelnemers aan de evaluatie van mening dat het is gelukt om een verdere landschappelijke tweedeling tussen het meer stedelijke westelijke deel en het meer landelijke oostelijk deel van de gemeente te voorkomen. Enkele deelnemers geven aan dat Park Lingezege en de ontwikkeling van de uiterwaarden hier positief aan hebben bijgedragen.

2. *Versterken landschappelijke hoofdstructuur:*

- *vergroten landschappelijke verschillen tussen gebieden: kommen, oeverwallen en uiterwaarden*
- *vergroten eenheid binnen gebieden*

Verscheidene deelnemers aan deze evaluatie ervaren het als positief dat de uiterwaarden tijdens de looptijd van het LOP één natuurgebied zijn geworden.

De open kom is door allerlei ruimtelijke ontwikkelingen een 'open 'kommetje' geworden. Het LOP heeft dit onvoldoende kunnen tegengaan. Tegelijkertijd zijn de kenmerken van het open komgebied deels verdwenen. De kleinschaligheid van het landschap van de oeverwallen is afgenomen en hiermee niet meer zo goed herkenbaar. De kwalitatieve ontwikkeling van de dijkzone in combinatie met een verhoging van de recreatieve kwaliteit kunnen we nog verder verbeteren. Om de ruimtelijke kwaliteit van de dijkzone te versterken, is het rapport 'Dijk als as van ontwikkeling' opgesteld. De hierin beoogde ruimtelijke kwaliteitsverbetering heeft deels plaats gevonden. Ook heeft dit document gezorgd voor bewustwording van de dijkzone als waardevol landschapselement.

Enkele deelnemers geven aan dat in de hele gemeente eigenlijk sprake is van een vermenging van stad en landschap. Randen van bedrijventerreinen liggen vaak nog steeds open en bloot in het landschap. Iemand merkt op dat we hebben bereikt dat het landschap in Lingewaard goed "gelezen" wordt. Er is oog voor de ontstaanswijze van - en samenhang in - het landschap. Dit ziet deze persoon terug in de adviezen die de gemeente geeft bij ruimtelijke plannen. De komgronden verschillen wezenlijk van de oeverwallen en daar is bij de beoordeling van plannen veel aandacht voor.

3. *Versterken historische kwaliteit:*

- *bescherming gericht op vergroting herkenbaarheid, beleefbaarheid en functionaliteit van historische elementen en patronen*

Een aantal deelnemers aan deze evaluatie geeft aan dat de historische kwaliteit is versterkt door herstel van wielen, watersystemen, kerken en oorlogsrelicten. Een bescherming van deze kwaliteiten via bestemmingsplannen draagt inmiddels bij aan het behoud van deze kwaliteiten. Voorbeelden van projecten waar versterking heeft plaats gevonden zijn Sterreschans en Fort Pannerden. Sterreschans is heel mooi opgeknapt en fort Pannerden heeft een goede ontsluiting gekregen. De gerealiseerde parkeerplaats aan de Pannerdenseweg is een mooi voorbeeld voor nieuwe parkeerplaatsen elders vanwege aandacht voor groene inpassing en infiltratie van hemelwater.

4. Versterken netwerken:

- *recreatieve netwerken*
- *waternetwerken*
- *ecologische netwerken*

De deelnemers aan deze evaluatie zijn van mening dat we binnen de gemeente recreatieve netwerken hebben verbeterd. Een voorbeeld hiervan zijn de recreatieve (fiets)routes langs de Linge. Deze bieden een waardevolle aanvulling op bestaande routes. Tegelijkertijd zijn er ook nog veel mogelijkheden voor verdere verbetering van dit netwerk. Zo hebben sommige deelnemers onder andere de wens tot verbetering van de verbindingen tussen Park Lingezege en Huissen. Ook zien betrokkenen graag nog meer mogelijkheden voor struinen door de Huissense Waard. In algemene zin is men van mening dat er nog verbeteringen mogelijk zijn van verbindingen tussen bebouwde kommen en het omliggende buitengebied. Voor het mogen bewandelen van schouwpaden is momenteel toestemming nodig van aangrenzende eigenaren. Het is vaak moeilijk om deze toestemming te krijgen. Aangrenzende eigenaren vrezen waarschijnlijk een verstoring van rust, beperkingen in de agrarische bedrijfsvoering of overlast van loslopende honden. Enkele deelnemers aan deze evaluatie noemen de Ooijpolder als positief voorbeeld van hoe het wel kan. Hier is wel sprake van bewandelbare schouwpaden en dit systeem functioneert er goed. Het concept van wandelpaden moet binnen Lingewaard misschien nog groeien door het opdoen van positieve ervaringen.

PRAKTISCHE INFORMATIE

▶ STARTPUNT

Rústpunt op de Rijndijk, Angeren, ter hoogte van afslag naar de Molenstraat.

▶ PARKEREN

Jan Joostenstraat, Angeren.

▶ BEREIKBAARHEID

Via Breng-lijn 33 naar bushalte Julianastraat, Angeren.

Via de Kerkstraat gaat de route naar de dijk bij Angeren.

▶ HORECA

Cafetaria Braulio, Jan Joostenstraat 25 in Angeren.

▶ BEWEGWIJZERING

In eenrichting bewegwijzerd.

STEENOVEN- EN HOFSTEDEPAD 11^{KM}

In het Over-Betuwse landschap, door de Rijn gevormd, zijn vele herinneringen zichtbaar van de strijd om het bestaan, tegen natuurgeweld en vreemde heersers

De wandelroute 'Steenoven- en Hofstedepad' in de omgeving van Angeren kwam tot stand binnen het project 'Klompepad/kerk- en wandelpad' als onderdeel van het Uitvoeringsprogramma Landschap 2016-2019 eind 2020.

Hoofdstuk 3 Ervaringen met het LOP

Het LOP heeft meerdere functies. Dit hoofdstuk gaat in op de ervaringen met deze functies van het LOP van deelnemers aan de evaluatie en geeft antwoord op de vraag of het LOP deze functies heeft vervuld.

De volgende functies van het LOP kunnen we onderscheiden:

- a. Uitvoeringsprogramma voor maatregelen / landschapsprojecten
- b. Toetsingsdocument voor ruimtelijke initiatieven
- c. Inspiratiedocument
- d. Document voor beleidsvorming
- e. Basis voor inspelen op maatschappelijke veranderingen
- f. Toetsingskader voor subsidies en uitvoering
- g. Basis voor samenwerking met partners

Hierna geven we per functie aan wat de ervaringen met deze functie van het LOP zijn.

a. Functie als uitvoeringsprogramma voor maatregelen / landschapsprojecten

In het algemeen vinden de deelnemers dat het LOP als uitvoeringsprogramma voor landschapsprojecten naar behoren heeft gefunctioneerd. Wel bleek het de afgelopen jaren soms moeilijk om voorstellen voor nieuwe projecten aan het LOP te toetsen. Een voorbeeld hiervan is het initiatief voor een inventarisatie naar landschapselementen van Stichting Lingewaard Natuurlijk. Het gaat om een heel positief initiatief, maar het staat niet in de maatregelenlijst van het LOP. Er is daarom behoefte aan meer houvast voor toetsing van uiteenlopende of niet specifiek benoemde initiatieven.

Menervaart in het plan verder soms nog een 'ontbrekende schakel' bij de vertaling van de hoofddoelen/gebiedsopgaven naar de projecten in de maatregelenlijst.

b. Functie als toetsingsdocument voor ruimtelijke initiatieven

In sommige gevallen biedt het LOP onvoldoende detailniveau om ruimtelijke initiatieven te kunnen toetsen. Dit komt omdat specifieke lokale ruimtelijke karakteristieken onvoldoende in het plan terugkomen. In andere gevallen geeft het LOP te weinig houvast bij het beoordelen van nieuwe ontwikkelingen. De Gids Ruimtelijke Kwaliteit biedt hiervoor echter als toetsingsinstrument een oplossing.

Het is belangrijk dat niet alleen aandacht uitgaat naar verbetering van de landschappelijke kwaliteit van de planlocatie maar ook naar de ruimere omgeving van het initiatief (zoals bij zogenaamde Rood-voor-rood-projecten). Het LOP zou hier nog verder op in kunnen gaan zodat specifiekere toetsing op dit onderdeel mogelijk is. Verder zouden we verbetering van de ruimtelijke kwaliteit volgens sommigen meer integraal kunnen benaderen. Het gaat dan om de totale beleving van de buitenruimte waarin zo veel mogelijk aspecten (integraal) terug komen. Er is behoefte aan toetsingskaders die op deze integrale benadering zijn toegespitst. Het LOP biedt verder nog onvoldoende aandacht voor het aspect 'natuur' bij ruimtelijke ontwikkelingen. Het LOP heeft hiervoor eigenlijk een te sectorale insteek.

c. Functie als inspiratiedocument

Het LOP omvat veel goede analyses die een bron van inspiratie kunnen vormen. Toch liggen er nog kansen om deze functie van inspiratiedocument verder te verbeteren. Zo zou het LOP nog meer informatie en ideeën kunnen geven over hoe om te gaan met verstedelijking.

Ontwikkende partijen blijken niet altijd (vroegtijdig) op de hoogte te zijn van het LOP. We mogen daarom deze partijen meer op dit plan wijzen zoals we dat nu al wel in voldoende mate doen bij de Structuurvisie en de Gids Ruimtelijke kwaliteit.

d. Functie als document voor beleidsvorming

In het algemeen vinden deelnemers aan deze evaluatie dat het LOP als document voor beleidsvorming prima heeft gefunctioneerd. Het biedt voldoende kaders voor aanpalend beleid maar ook voor uitwerkingen in de vorm van gebiedsgericht beleid. Desondanks kan het LOP deze functie als document voor beleidsvorming op steeds meer fronten niet meer (goed) vervullen. Het LOP is tijdens zijn looptijd niet geactualiseerd. Vanwege veranderend beleid (ook van andere overheden zoals provincie en waterschap), het veranderende landschap en nieuwe ruimtelijke en maatschappelijke ontwikkelingen is het regelmatig actualiseren van een LOP noodzakelijk.

e. Functie als basis voor inspelen op maatschappelijke veranderingen

Betrokkenen vinden merendeels dat het LOP onvoldoende flexibiliteit biedt om in te kunnen spelen op nieuwe ruimtelijke en maatschappelijke ontwikkelingen. Hierbij speelt mee dat het huidige plan inmiddels een lange looptijd (achter de rug) heeft en dus in feite in een 'andere tijd' is opgesteld (zie ook: 'functie als document voor beleidsvorming'). Men is van mening dat 15 jaar een te lange looptijd is voor het LOP. Dit komt door de vele ruimtelijke/maatschappelijke ontwikkelingen (bijvoorbeeld klimaat, energie, participatie) die in dit tijdsbestek plaatsvinden. Mede hierdoor kan je met het plan niet meer passend op deze ontwikkelingen inspelen. Een kortere looptijd is dus gewenst om beter in te kunnen spelen op actualiteiten. Het plan is bovendien soms wat star gebleken.

f. Functie als toetsings- en uitvoeringskader voor subsidies

Men heeft positieve ervaringen met het LOP als toetsingskader voor het aanvragen en verlenen van subsidies. Het plan beantwoordt aan de wensen op dit terrein.

g. Functie als basis voor samenwerking met partners

Het oordeel is dat er in de planperiode van het LOP een veel sterker netwerk tussen gemeente en andere partijen is opgebouwd. Dit netwerk stimuleert tot samenwerking. Toch hebben de deelnemers aan de evaluatie de indruk dat het LOP hier vrij weinig aan heeft bijgedragen. Voor deze functie inspireert het plan in onvoldoende mate. Wel is uit het LOP het inspirerende document 'Dijk als as van ontwikkeling' voortgekomen. Dit plan biedt juist wel een goede basis voor samenwerking. Ook is het LOP volgens sommigen nu nog te veel 'onzichtbaar' waardoor het plan niet prikkelt tot samenwerking. Zo is het niet zo makkelijk te vinden via de gemeentelijke site. Dit zorgt er waarschijnlijk (mede) voor dat dit plan bij het grote publiek onbekend is. De onbekendheid met het plan komt misschien ook omdat bij de ontwikkeling hiervan destijds wat minder sprake is geweest van een coproductie met bewoners/vrijwilligers. Bij het maken van een nieuw LOP zou deze coproductie nu wel gewenst zijn.

Het zou goed zijn om te communiceren naar het brede publiek over het landschap en het LOP. Voor het delen van zo'n plan en voor interactie met een brede gemeenschap is dan wel een publieksvriendelijke versie van het plan noodzakelijk.

Uitdeeldag van beplanting voor verbetering van landschappelijke inpassing van erven in het buitengebied

Hoofdstuk 4   **Blik naar de toekomst**

In deze evaluatie maken we ook een koppeling naar de toekomst. Dit doen we met in ons achterhoofd de opgedane ervaringen met het huidige LOP zoals beschreven in voorgaande hoofdstukken. Voor deze koppeling naar de toekomst hebben we deelnemers aan de evaluatie gevraagd of er volgens hun sprake is van een veranderde blik op het landschap. Ook heeft men aangegeven welke relevante ruimtelijke ontwikkelingen men ziet. Dit mondt uit in aanbevelingen van de deelnemers aan deze evaluatie voor toekomstig natuur- en landschapsbeleid.

4.1   Blik op het landschap

Is onze blik op het landschap en op landschappelijke kwaliteiten tijdens de looptijd van het LOP (15 jaar) veranderd? Deelnemers aan deze evaluatie vinden van wel. Het gaat hierbij zowel om landschap in algemene zin, maar ook specifiek het landschap van Lingewaard. Hierna volgen enkele veranderingen.

Landschap steeds meer als basis

De erkenning van het belang van landschap en de 'ondergrond' met zijn ontstaanswijze en bijbehorende patronen van de bodem en het watersysteem nemen de afgelopen jaren toe. Je ziet dit onder andere terug in nieuw nationaal en provinciaal beleid en bij op te stellen omgevingsvisies in Nederland. Steeds vaker gebruikt men het landschap en de 'ondergrond' van dit landschap als basis voor nieuw ruimtelijk beleid. Het toegenomen inzicht in het belang van 'rekening houden met de ondergrond' ontstaat onder andere doordat men steeds meer inziet dat de ondergrond van belang is bij het toekennen van functies aan gebieden. Ook de behoefte om de beleving van de ontstaanswijze van het landschap mogelijk te maken of te versterken, speelt hierbij een rol.

Landschap is overal

Men geeft aan dat de nieuwe omgevingswet samen met grote ontwikkelingen als klimaatverandering en duurzame energieproductie leidt tot een andere houding tegenover landschap. Het begrip 'landschap' zoals we dat tot voor kort hanteerden, is eigenlijk achterhaald. De samenhang met min of meer stedelijke zones is van belang. Groen vervult hierin een steeds belangrijker functie, zeker nu de druk op de (openbare) ruimte als gevolg van verstedelijking van de regio verder toeneemt. Meervoudig ruimtegebruik (meerdere functies in hetzelfde gebied) is door de toegenomen gebruiksdruk steeds meer gemeengoed geworden. Het LOP is in zijn huidige vorm met deze ontwikkelingen in feite geen passend instrument meer.

Landschap van Lingewaard is uniek

Men is van mening dat Lingewaard een uniek landschap heeft. Omdat grotere projecten inmiddels zijn uitgevoerd of de plannen hiervoor bekend zijn, is ons beeld van dit unieke landschap echter wel veranderd. Het gaat hierbij om projecten zoals Park Lingezegen, ontwikkeling van de uiterwaarden, de aanleg van de Betuweroute, de aanleg van de toekomstige A15 en uitbreiding van bedrijventerreinen. Samen met optredende verstedelijking ontstaat hierdoor een andere blik op het landschap die niet altijd positief is wat betreft beleving van dit landschap. Enkele deelnemers aan de evaluatie spreken hun waardering uit voor de unieke uiterwaarden van Rijn en Waal, het beoogde voetveer in Bemmelen en het kanovaren op de Linge. Verder is men positief over Park Holthuizen en het Zeegbos.

Vergroten herkenbaarheid cultuurhistorisch bijzondere plekken en routes

4.2 Ruimtelijke ontwikkelingen

In deze evaluatie hebben we deelnemers gevraagd welke voor het landschap relevante ruimtelijke ontwikkelingen men op dit moment ziet. Deze paragraaf beschrijft in het kort deze ontwikkelingen.

Toenemende ruimtedruk

In algemeen kunnen we stellen dat er een toenemende behoefte bestaat aan een vervulling van een veelheid aan functies binnen hetzelfde gebied. Hierdoor is sprake van een groeiende druk op de ruimte en het landschap.

Klimaatverandering

Veranderingen van het klimaat zoals verdroging, maar bijvoorbeeld ook een toenemende kans op extreme neerslag, noodzaken ons het landschap beter te benutten voor andere/nieuwe doelen. Dit geeft ook een andere kijk op wat landschappelijk waardevol is. Een landschap met functies voor waterretentie kan nu bijvoorbeeld hoger gaan 'scoren'.

Duurzaamheid en energietransitie

Er is sprake van een groeiende aandacht voor duurzaamheid en het denken in kringlopen. Dat uit zich onder andere in duurzame energieopwekking met elementen die als gevolg hiervan in het landschap worden toegevoegd zoals zonnepanelen en windmolens. De nieuwe methoden voor energieopwekking hebben vaak een grote ruimtelijke impact. Het landschap krijgt een multifunctioneler karakter.

Bovenregionale infrastructuur

Men benoemt dat het doortrekken van de A15 een grote ruimtelijke impact heeft. Het betreft een vrij unieke ontwikkeling omdat er relatief weinig gemeenten zijn waar momenteel een infrastructureel project met een dergelijke omvang aan de orde is.

Verstedelijking

In de regio is sprake van grote opgaven voor woningbouw. Enkele deelnemers aan deze evaluatie geven aan dat ze de stedelijke invloedssfeer overal in de gemeente ervaren. Park Lingezen is binnen deze context enerzijds een middel tot behoud van het landschap maar dient dit landschap tegelijkertijd ook toegankelijker te maken. Hiermee samenhangend vindt met name binnen Park Lingezen een steeds verdere verschuiving plaats van een (agraris) productielandschap naar een recreatielandschap. Ook krijgt de functie 'wonen' in het buitengebied een steeds belangrijkere rol. Tegelijkertijd neemt het aantal agrarische bedrijven af.

Behoeftte aan meer recreatiemogelijkheden dichtbij huis

Er is (versterkt door Covid-19) sprake van een tendens naar meer waardering voor het 'lokale', voor de directe omgeving. Men werkt steeds meer vanuit huis en recreëert hiermee samenhangend dicht bij de eigen woning. Ook de aandacht voor gezondheid / bewegen is sterk toegenomen, mede onder invloed van Covid-19. Beide ontwikkelingen versterken samen de vraag naar lokale wandel- en fietsmogelijkheden. Op dit moment is de verwachting dat deze wijzigingen in werken en recreëren voor een belangrijk deel structureel zijn.

Duurzaam produceren/ Natuurinclusieve landbouw

De maatschappelijke wens naar een meer duurzame agrarische productie neemt toe. De teruggang in biodiversiteit speelt hierbij een rol. Onder andere natuurinclusieve en biologische landbouw zijn hierbij van belang. Een steeds grotere groep mensen ziet landschap en natuur niet meer als 'luxe' maar als 'noodzaak'. Voor realisatie van deze wens, is het onder meer van belang dat consumenten bereid zijn meer voor een product te betalen.

Zand- en kleiwinning in uiterwaarden

De zand- en kleiwinning in de uiterwaarden zien enkele deelnemers aan deze evaluatie ook als een relevante ruimtelijke ontwikkeling.

4.3 Aanbevelingen voor ontwikkeling van landschap en natuur

Tot nu toe hebben we aandacht besteed aan behaalde doelen van het LOP, ervaringen met het huidige LOP, de veranderde blik op het landschap en ruimtelijke ontwikkelingen. Welke beleidsmatige aanbevelingen levert dit op voor de gewenste ontwikkeling van landschap en natuur in Lingewaard, het bijbehorende instrumentarium, ook binnen het kader van de omgevingsvisie? Als antwoord op deze vraag volgt hierna een overzicht met 10 aanbevelingen van één of meerdere deelnemers aan de evaluatie van het LOP. Zes aanbevelingen hebben betrekking op het gehele grondgebied van de gemeente (hierna opgesomd onder het kopje 'Algemeen'). De overige vier aanbevelingen gaan over specifieke plekken of onderdelen van het landschap (weergegeven onder het kopje 'plaatsgebonden'). Na het overzicht volgt een toelichting per aanbeveling.

Algemeen

1. Stel prioriteiten (en combineer 'slim')
2. Maak een 'Ruimtelijk ontwikkelingsplan'
3. Ga verder aan de slag met vergroening/biodiversiteit
4. Gebruik erfgoed als bron van inspiratie
5. Bied meer ruimte voor agrarische verbreding
6. Bouw verder aan samenwerking en communiceer

Plaatsgebonden

7. Ontwikkel de dijkzone met uiterwaarden als belangrijk recreatief lint
8. Kijk kritisch naar de toekomst van het 'open komgebied'
9. Versterk het landschap rondom de (toekomstige) verlengde A15
10. Gebruik de Linge als 'groenblauwe kapstok'

1. Stel prioriteiten (en combineer 'slim')

Men geeft aan dat door ontwikkelingen zoals klimaatverandering het nu belangrijker is dan voorheen om prioriteiten te stellen. Als voorbeeld noemt een deelnemer: willen we het open komgebied behouden of kiezen we hier voor meer aanplant voor het bereiken van klimaatdoelstellingen? De toenemende druk op het buitengebied om een veelheid aan functies te vervullen vraagt een sterke focus en waakzaamheid bij het behouden en versterken van landschappelijke kwaliteit. Elke ruimtelijke ontwikkeling moet de kwaliteit van het landschap verbeteren. Prioriteren betekent niet dat we functies niet kunnen combineren. Het op slimme wijze samen laten gaan van functies (een integrale benadering) is hierbij vaak juist gewenst. Het is echter van belang goed te kijken naar welke functies wel en niet bij elkaar passen. Meerdere deelnemers aan de evaluatie geven aan dat zonneparken niet ten koste mogen gaan van vruchtbaar agrarisch gebied / landschap. Als belangrijke vraag bij het stellen van prioriteiten noemt men: welke doelen willen we bereiken voor welke doelgroepen?

2. Maak een 'Ruimtelijk ontwikkelingsplan'

Maak geen LOP meer specifiek voor het buitengebied, maar een 'ruimtelijk ontwikkelingsplan' waarin zowel bebouwde kommen/stedelijke zones als het buitengebied zijn opgenomen. Zo'n 'komgrensoverstijgend' plan (geen scheiding tussen stad en platteland) maakt het mogelijk om op het gebied van belangrijke thema's zoals versterking van biodiversiteit, vergroting van recreatieve mogelijkheden en klimaatadaptatie een groter effect te bereiken. Zo bieden maatregelen voor klimaatadaptatie ook kansen om stad en land weer met elkaar te verbinden. Hiermee kunnen tussen beide gebieden subtiele overgangen ontstaan. Als onderdeel van zo'n ruimtelijk ontwikkelingsplan kan je 'ontwikkel- en kansenkaarten' opstellen. Zo kan je bijvoorbeeld kijken naar ontwikkelingen en kansen op het gebied van biodiversiteit: ecologisch bermbeheer, ecologische kansen op bedrijventerreinen en natuurinclusieve landbouw. Voor het zelfde gebied kunnen ontwikkelingen en kansen soms heel mooi samen gaan. Ruimtelijke opgaven kan je delen met de gemeenschap en deze gemeenschap kan nieuwe ruimtelijke opgaven aandragen. Dit sluit aan bij het gedachtegoed van de omgevingsvisie. Ook dorpsagenda's bieden inbreng voor kansen en gewenste ontwikkelingen. Zorg dat je flexibel kan inspelen op nieuwe ontwikkelingen en ideeën van inwoners, landschapsvrijwilligers en projectpartners.

3. Ga verder aan de slag met vergroening/biodiversiteit

Men adviseert in te spelen op de maatschappelijke behoefte aan meer groen/biodiversiteit. Zorg dat bij alle ruimtelijke ontwikkelingen aandacht is voor natuurontwikkeling (het zogenaamde 'natuurinclusief ontwikkelen'). Stel een biodiversiteitsplan op met een stip op de horizon voor wat we willen bereiken. Maak dit concreet met maatregelen, monitoring en kosten. En benoem kansen voor koppelingen met andere opgaven, zoals op het gebied van woningbouw, duurzame energieproductie, aanleg van bedrijventerreinen en klimaatadaptatie (bijvoorbeeld het vasthouden van water in verband met droogtebestrijding). Besteed hierbij aandacht aan duurzaam beheer en behoud van het huidige landschap en aan het versterken van de landschapsstructuur. Pas bij nieuwe ontwikkelingen in de openbare ruimte en het landschap een biodiversiteitstoets toe gericht op maatregelen ter versterking van deze biodiversiteit.

Bij agrariërs is er zeker bereidwilligheid om de biodiversiteit te bevorderen, zeker als daar een financiële vergoeding tegenover staat. Let er wel op dat grond voor agrariërs hun inkomstenbron is en dat zij deze grond bij versterking van de biodiversiteit op een andere manier moeten aanwenden.

Gemeenten kunnen samen met vrijwilligersorganisaties een belangrijke rol spelen bij de verbinding van inwoners met hun omgeving en hen bijvoorbeeld voorlichten over het op een natuurlijkere manier inrichten van hun tuinen. Voorheen stond lange tijd economisch gewin centraal bij landgebruik. Het is van belang dat de inwoner een andere blik krijgt: die van de kringloopgedachte. Begin bij de basisscholen, laat hen bijvoorbeeld gebruik maken van het netwerk van Boerderijeducatie en laat de kinderen en ouders via bijvoorbeeld excursies kennis maken met het buitenleven. Deze bezoeken zorgen voor verbinding met de omgeving, respect voor natuur en begrip voor elkaar.

4. Gebruik erfgoed als bron van inspiratie

Zet erfgoed en cultuurhistorie in als inspiratiebron bij ruimtelijke ontwikkeling. Dit bevordert de leefbaarheid van de omgeving voor inwoners. Doe dit samen met de gemeenschap: wat zijn iconen (waardevolle elementen), opgaven en hoe willen we deze doorgeven naar de toekomst? Samenwerking met andere gemeenten biedt hierbij veel meerwaarde. Interessante aanknopingspunten zijn bijvoorbeeld Fort Pannerden als belangrijk fort in de Hollandse Waterlinie en de kazemattenlinie tussen Huissen en Bommel. Ook historische waterstructuren bieden kansen om het verleden weer tot leven te laten komen. Arnhem heeft dit bijvoorbeeld gedaan met de Jansbeek. Dit kan ook een bron van inspiratie zijn voor bijvoorbeeld het watersysteem van de Bemmelse Zeeg. Er zijn interessante combinaties te maken tussen het beleefbaar maken van erfgoed en bijvoorbeeld het versterken van ecologische structuren waarmee we de biodiversiteit kunnen verhogen. Denk hierbij zo veel mogelijk 'integraal'. Het rapport 'Dijk als as van ontwikkeling' (2008) kan nog steeds een belangrijke rol vervullen bij het vormgeven van ruimtelijke ontwikkelingen in de dijkzone met cultuurhistorie als belangrijke inspiratiebron.

5. Bied meer ruimte voor agrarische verbreding

Enkele deelnemers geven aan behoefte te hebben aan mogelijkheden voor verbredingsactiviteiten bij agrarische bedrijven zoals natuurbeheer tegen een vergoeding. Kijk of ruimtelijk beleid kan helpen om de agrarische sector meer te laten produceren voor de lokale markt. Wellicht biedt dit ook kansen voor landschap en natuur. Men merkt op dat agrarische bedrijven nu nog te veel worden beperkt door regelgeving zoals vanuit het bestemmingsplan bij de verkoop van eigen producten of producten van de buurman. Communicatie speelt ook een belangrijke rol bij deze productie voor de lokale markt. Er zijn genoeg plekken in het land waar dit al een succes is. In Lingewaard kan dit volgens enkele deelnemers nu nog beter. Men geeft aan dat dit laatste echter vooral een zaak is voor agrarisch ondernemers en winkeleigenaren.

6. Bouw verder aan samenwerking en communiceer

Inwoners van Lingewaard zijn vaak heel bescheiden over hun landschap. Maar er is veel energie in de gemeente als het gaat om natuur en landschap. Zoek als gemeente hierbij nog meer de aansluiting. De samenwerking met Lingewaard Natuurlijk en Stichting Landschapsbeheer Gelderland is al nauw. Het is belangrijk deze te behouden en waar mogelijk nog verder te versterken. Dit kan je veel werk uit handen nemen. Maak hierbij gebruik van de kennis van lokale organisaties. En geef deze lokale organisaties de kans om elkaar te ontdekken en samen op te trekken. Hiermee creëer je betrokkenheid bij – en draagvlak voor - plannen. Zoek in de planvorming ook de buurgemeenten op om tot meer eenheid en daadkracht in de ontwikkeling van landschap en natuur te komen. Een netwerk van samenwerkende partijen kan veel betekenen voor de diverse ruimtelijke opgaven op het gebied van bijvoorbeeld Klimaatadaptatie (denk bijvoorbeeld aan operatie Steenbreek) en Biodiversiteit.

In de basis is sprake van een grote betrokkenheid van inwoners bij het landschap. Wanneer je het publiek breed betreft, bestaat het risico op 'ruis' (vermenging van het gesprek/de discussie met onjuistheden). Maar ondanks dit risico, loont het de moeite om deze betrokkenheid te vergroten en veel over landschap en natuur te communiceren. Voor een succesvolle ontwikkeling van landschap en natuur is immers iedereen nodig. Het is van belang alle groepen hierbij enthousiast te maken, bijvoorbeeld ook ondernemers. Trotsheid op het gebied ontwikkel je samen!

7. *Ontwikkel de dijkzone met uiterwaarden als belangrijk recreatief lint*

Alle woonkernen van Lingewaard liggen aan de dijkzone. De dijkzone met de uiterwaarden vormt een steeds belangrijker uitloopgebied voor inwoners van Lingewaard. De behoefte aan verkeersluwe uitloopgebieden vanuit de kernen neemt nog steeds toe. Doelgerichte ontwikkeling van deze dijkzone en uiterwaarden is daarom van belang voor de leefbaarheid van Lingewaard. Deze zone verleent identiteit aan het gebied en biedt veel kansen voor versterking van natuur, landschap en recreatie. De uiterwaarden moeten meer toegankelijk worden voor inwoners door een uitgebreider netwerk van langzaam verkeerroutes. Verbind verkeersluwe gebieden aan elkaar. Veel gebieden binnen de gemeente zoals de wielen- en dijkparken (Waaijenplan en wielenplan Holthuizen in Huissen, waaienpark rondom Sterreschans, wielenpark De Ward en Doornik) beantwoorden aan de toegenomen vraag naar stedelijk uitloopgebied. Ze laten zien dat dergelijke uitloopgebieden inmiddels een belangrijke gebruiksfunctie hebben. Dit verdient navolging voor andere locaties binnen de gemeente.

8. *Kijk kritisch naar de toekomst van het 'open komgebied'*

De meeste deelnemers aan deze evaluatie ervaren de zone die in het LOP staat aangeduid als 'open komgebied' al niet meer echt als een open gebied. Men vraagt zich af of een *leeg* open komgebied nog steeds gewenst is. Enkelen opperen dat het in plaats hiervan beter is te kijken naar hoe versterking van verschillende landschapseenheden kan plaatsvinden. Zo kan een aan dit gebied zorgvuldig toegevoegde bomenrij leiden tot een versterking van deze landschapseenheid zonder dat deze afbreuk doet aan de eigenheid van het gebied. Door te streven naar een open komgebied houd je vast aan een verschijningsvorm van dit gebied die gedurende maar een relatief korte periode aan de orde is geweest. Er zijn ook vrij lange perioden geweest waarin dit gebied kleinschaliger was door meer kavelgrensbeplantingen (een zogenaamd heggenlandschap) en beplanting op percelen zoals hakhoutbosjes. Men geeft aan dat een dergelijk landschap vanuit het oogpunt van biodiversiteit veel interessanter is. Ook biedt zo'n landschap meer kansen voor natuurinclusieve en biologische landbouw. In het bijzonder de zone rondom de Linge zou hiervoor een interessant gebied kunnen zijn.

9. *Versterk het landschap rondom de (toekomstige) verlengde A15*

De (toekomstige) aanleg van de verlengde A15 is voor Lingewaard een grote ruimtelijke ontwikkeling. Enkele deelnemers aan deze evaluatie brengen daarom de wens naar voren voor een nog bredere landschappelijke inbedding van deze ruimtelijke ontwikkeling. Kijk of er in een brede zone rondom de verlengde A15 nog aanvullende kansen zijn om landschap, natuur, recreatie en cultuurhistorie verder te versterken.

10. *Gebruik de Linge als 'groenblauwe' kapstok*

Deelnemers aan deze evaluatie stellen voor om de Linge met aangrenzende zones verder te ontwikkelen als belangrijke 'groenblauwe kapstok' voor het binnendijks gebied. Voor verdere ontwikkeling van mogelijkheden voor zowel natuur, recreatie en klimaatadaptatie biedt de zone van de Linge verschillende mogelijkheden als groenblauwe 'slagader' van de Betuwe. De zone rondom de Linge geeft wellicht ook extra kansen voor biologische en natuurinclusieve landbouw zoals hierboven ook genoemd bij aanbeveling 8.

Bijlagen

Bijlage 1: Deelnemers evaluatie

Overzicht van organisaties waarvan één of meerdere personen inbreng hebben geleverd voor de evaluatie van het LOP

- Agrarische NatuurVereniging Lingestreek
- Commissie Omgevingskwaliteit Lingewaard
- Gemeente Lingewaard
- Gemeente Overbetuwe
- K3Delta
- Lingewaard Natuurlijk
- LTO Noord afdeling Oost Betuwe
- Park Lingezen
- Provincie Gelderland
- Stichting Doornik Natuurridders
- Stichting Landschapsbeheer Gelderland
- Uiterwaarde
- Waterschap Rivierenland

Bijlage 2: Overzicht (deels) uitgevoerde projecten/maatregelen

Gebiedsopgave: 1: Kom, 2: Dijkzone, 3: Oeverwallen, 4: Uiterwaarden

Nr	Gebieds-opgave	Maatregel	Actie	Initiatief	Resultaat
1	1	Hard vastleggen van de contour open komgebied.	Nader uitwerken exacte contour op kavelgrensniveau en vastleggen in het Bestemmingsplan Buitengebied.	Gemeente	Opgenomen in bestemmingsplan.
2	2	Onderzoeken mogelijkheden voor planologische bescherming van de dijkzone (b.v. aanwijzen als cultuurhistorisch monument).	Opstarten studie, gericht op: onderzoek mogelijkheden juridische bescherming via Bestemmingsplan.	Gemeente	Opgenomen in bestemmingsplan.
3	2	Inventarisatie landschappelijke en cultuurhistorische waarden dijkzone, in relatie tot onderzoek (on)mogelijkheden bouwen in de dijkzone (waar mag eventueel wel/niet worden gebouwd).	Opstarten studie gericht op: nader vastleggen waarden dijkzone; nadere afbakening begrenzing, uitwerking beschermingsmaatregelen, beperkingen, mogelijkheden.	Gemeente	Rapport 'Dijk als as van ontwikkeling'.
4	2	Vergroting van recreatieve mogelijkheden dijkzone door benutting van de onderhoudstrook van de dijk voor wandelaars.	Nader onderzoeken op welke trajecten dit het meest gewenst is en waar deze mogelijkheid reeds bestaat.	Waterschap, Gemeente	Deels uitgevoerd, onder andere bij wandelroutes.
5	1,2,3,4	Recreatief routenetwerk verbeteren.	In kaart brengen van recreatieve routes en uitvoeren hieruit voortkomende aanbevelingen.	Gemeente, Uiterwaarde, Agrarische Natuurvereniging	Uitgevoerd.
6	2	Uitvoering (en eventueel aanvullen) van bestaande onderzoeken naar mogelijkheden tot het autoluw/autovrij maken van de dijken (Rapportage hoofdverkeersstructuur Lingewaard (2004)).	E.e.a. is gericht op het verminderen van de verkeersdruk op de dijk.	Gemeente	De maximum snelheid is op de meeste dijkvakken verlaagd naar 60 km/uur.
7	1,2,3,4	Herstel en vergroting herkenbaarheid kazematten Betuwestelling (1939-1940) in onderlinge samenhang en toekennen nieuwe functies (b.v. door aanleg fietsroute ertussen).	Opstellen uitwerkingsplan Betuwestelling gericht op: vergroting aantrekkelijkheid en herkenbaarheid; toekennen nieuwe functie(s); eenduidig onderhoud en beheer; versterking onderlinge relatie kazematten.	Gemeente	Deels uitgevoerd; bij ruimtelijke ontwikkelingen vond inpassing of behoud van enkele kazematten plaats.

8	4	Restauratie Fort Pannerden i.c.m. toekennen nieuwe functie. Inmiddels zijn plannen voor een dergelijke uitwerking voor Fort Pannerden in een vergevorderd stadium.	Door toezicht op de plan- en besluitvorming veiligstellen: cultuurhistorische en landschappelijke waarden; beleefbaarheid door toegankelijkheid van het fort voor iedereen; aantrekken publieke functie, waardoor de toegankelijkheid wordt gewaarborgd en de betekenis wordt vergroot.	Gemeente	Uitgevoerd.
9	2,3	Opzetten stimuleringsproject nieuwe aanleg karakteristieke landschapselementen, zoals hoogstamboomgaarden, karakteristieke beplantingen en wegbeplantingen.	Regeling nader uitwerken in samenwerking met Landshapsbeheer Gelderland en de provincie; niet van toepassing binnen contour open komgebied.	Gemeente, Landschapsbeheer Gelderland, Provincie	Uitgevoerd als Beplantingsproject 'Lingewaard in het Groen'.
10	1,3	Doortrekken fietspad langs de noordzijde van de Linge in de groenzone Bergerden.	Uitwerken exact tracé; afstemming met gemeente Overbetuwe; aansluiting op routenetwerk Zeegbos, Park Over-Betuwe en De Woerd; lengte binnen gemeente ca. 2,5 km.	Gemeente (plan Bergerden)	Uitgevoerd.
11	1,2,3,4	Onderzoeken noodzaak aanvullende inpassingsmaatregelen A15 (zie ook maatregel 'Aanleg landschappelijke inpassing zuidzijde doortrekking A15'.	Inbrengen inpassingsideeën Betuweroute/A15 uit LOP bij plan- en besluitvorming; omtrent de doortrekking A15; nadere uitwerking inpassingsschetsen.	Gemeente, Prorail, Rijkswaterstaat	Aanvullende noodzakelijke maatregelen zijn bij planvorming A15 onderzocht en nader uitgewerkt.
12	3	Vastleggen in Bestemmingsplan Buitengebied van landschappelijke en ecologische randvoorwaarden glastuinbouw Kamervoort en Gendt.	Nadere uitwerking reeds in LOP opgenomen. Randvoorwaarden vastleggen in Bestemmingsplan Buitengebied.	Gemeente	Voor beide gebieden is vastleggen randvoorwaarden op dit moment niet relevant meer of nog niet relevant. Gendt is geen glastuinbouw-concentratiegebied meer; Kamervoort is nog steeds een reservegebied, maar hier is realisatie glastuinbouw zonder aanpassing van het bestemmingsplan niet mogelijk.
13	3	Formele aanwijzing van de volgende gebieden als landschappelijke geleidingszone: zone tussen Bemmelen en Ressen; zone tussen Bemmelen en Haalderen; zone tussen Huissen en Angeren.	Vastleggen in Bestemmingsplan Buitengebied; uitwerking in samenhang met uitwerking aangewezen uitloopgebieden en groenplannen rond de kernen; samenhang met maatregel 'Opstellen 'kernenplannen'.	Gemeente	De dijkzone is opgenomen in het Bestemmingsplan Buitengebied en hiermee ook een aantal zones tussen deze kernen.

14	3	Opstellen 'kernenplannen' met als doel: groenere omgeving kernen; vergroting (extensieve) recreatiemogelijkheden in nabijheid dorpen.	In samenwerking met bewoners opstellen uitwerkingsplannen per kern, gericht op: uitwerking uitloopgebieden; openbaar maken schouwpaden (overleg waterschap); uitwerking geleidingszones kernen (gele pijlen op kaart); aanplant erfbeplanting, perceelscheidingen, landschapselementen, etc.; Samenhang met maatregel 'Formele aanwijzing van de volgende gebieden als landschappelijke geleidingszone'.	Landschapsbeheer Gelderland, Gemeente	Kernenplannen zijn opgesteld.
15	3	Doorvertaling maximale bebouwingscontouren dorpen visiekaart in Bestemmingsplan Buitengebied.	Vastleggen in Bestemmingsplan Buitengebied.	Gemeente	Uitgevoerd.
16	4	Beperking intensieve recreatie in de uiterwaarden tot de omgeving van het Zwanewater bij Huissen en de recreatieplas in de uiterwaarden bij Bemmelen.	Inventarisatie benodigde maatregelen. Mogelijke inrichtingsmaatregelen: kleine parkeerplaats max. ca. 10 auto's; afschermd beplanting parkeerplaats en zwemstrand; zoneringsmaatregelen (bordjes, hekwerken); extra aanleg eenvoudige toiletvoorzieningen; verbetering (onder water) zwemstrand? picknickbanken?	Gemeente	In Huissen zijn horeca, strandjes, toilet- en parkeervoorzieningen gerealiseerd. In Bemmelen een parkeervoorziening, bebording en strandjes.
17	4	Onderzoeken haalbaarheid en opstellen plan voor verbetering oversteekbaarheid Waal voor recreatief verkeer.	Onderzoek naar mogelijkheden: intensivering bestaand voet- /fietsveer bij Gendt; toevoegen voet- /fietsveer bij Bemmelen/ Haalderen naar Ooijpolder.	Gemeente	Het bestaande voet- /fietsveer in Gendt is verplaatst naar Doornenburg. Voor een voet-/fietsveer Bemmelen-Ooij wordt momenteel een exploitatie-overeenkomst opgesteld. Besluitvorming door het college zit in de afrondende fase.
18	1,2,3,4	Vergroten herkenbaarheid cultuurhistorisch bijzondere plekken en routes door aanleg paden en kleinschalige voorzieningen (picknickplek, uitzichtpunt, informatieverstrekking).	Ontwerp en aanleg van ca. 5 nader te bepalen plekken.	Gemeente	Diverse voorzieningen en paden zijn gerealiseerd, onder andere bij Sterreschans, nabij fort Pannerden, Steenoven en Hofstedepad bij Angeren, speelplek in Loovelden.

19	1	Inrichting van een zone aan weerszijden van de Linge voor natuur, water en recreatie: Gemiddelde breedte van 50 m.	Opstellen inrichtingsplan Lingezone: aanleg brede natuurvriendelijke oevers Linge gericht op rietontwikkeling, vernatting en verruiging; ruimte voor berging van gebiedseigen water; aanleg doorlopend vrij liggend wandelpad; aanleg kleinschalige inrichtingsmaatregelen t.b.v. recreatie (bankjes, visvlonders, informatievoorziening, etc.).	Gemeente, Waterschap	Deels uitgevoerd, nabij Bergerden. Op dit moment wordt ook aan het realiseren van deze doelstelling gewerkt binnen het intergemeentelijk project Ambitie en samenwerkingsagenda Boven-Linge.
20	1	Aanleg ecologische oevers (breedte 10 m aan beide zijden, is ca. 5 ha.) en fiets-/wandelverbinding langs de Haaldersche Zeeg met brug over de Linge.	Opstellen inrichtingsplan. Lengte ca. 2,5 km.	Gemeente, provincie	Ecologische oevers zijn aangelegd; fiets-/wandelverbinding niet (i.v.m. geen toestemming betreden schouwpaden).
21	1	Onderzoeken mogelijkheden versterken ruimtelijke relatie westelijk en oostelijk komgebied omgeving Karstraat-Betuwelijn en mogelijkheden ecologische ontsnippering.	Inventariseren ruimtelijke en ecologische barrières en indien mogelijk vervolgacties, b.v.; verbetering passagemogelijkheden fauna Karstraat (m.n. langs Linge); doortrekken fietsverbinding Linge (maatregel 'Doortrekken fietspad langs de noordzijde van de Linge').	Gemeente, Provincie	Realisatie Park Lingezegen, doorgetrokken fietsverbinding langs Linge, ecologische passage brug Karstraat.
22	1,3	Ruimtelijk versterken van het contrast open/dicht aan de randen van het komgebied d.m.v. versterking/aanleg wegbeplanting langs oude bewoningslinten en versterking erfbeplanting op de oeverwallen.	Nadere uitwerking in overleg met bewoners. Aanplant van ca. 5 km wegbeplanting aan de rand van de open kom, langs onder meer de Baalse Straat, Breedlerse straat en Flierensestraat.	Park Lingezegen	De delen die onderdeel zijn van de basisuitrusting van Park Lingezegen zijn uitgevoerd.
23	2,3	Karakteristieke landschapselementen	Diverse kleine projecten voortkomend uit het groenstructuurplan, gelegen in het Buitengebied: Versterken dorpslinten Angeren; Verbinding voormalig kasteel Essenpas: (zie: p. 30 Maatregelenlijst LOP 2013)	Gemeente, grondeigenaren	Versterken dorpslinten Angeren: niet uitgevoerd vanwege te weinig (ondergrondse) ruimte in bestaand profiel; verbinding voormalig kasteel Essenpas: uitgevoerd.
24	1	Aangepaste uitvoering Park Over-Betuwe (Lingezegen), waarbij ruimtelijke verdichting in de overgangszone naar het oostelijke komgebied wordt vermeden en de samenhang in oostwest richting wordt versterkt (relatie met 'Onderzoeken mogelijkheden versterken ruimtelijke relatie westelijk en oostelijk komgebied').	Afstemming met Provincie	Provincie	In bestemmingsplan vastgelegd.

25	1	Stimuleren natuurlijk slootkantbeheer komgebied (voorbereidingskosten en structurele kosten bijdrage vergoeding).	Zo nodig opzetten van een stimuleringsregeling hiervoor en onder de aandacht brengen bij grondbeheerders/eigenaren.	Waterschap, Provincie, LTO, Gemeente	Niet uitgevoerd.
26	1	Stimuleren aanleg ruigtestroken van 6-8 meter breed als natuurlijk netwerk in het komgebied (2,8 ha.).	Zo nodig opzetten van een stimuleringsregeling hiervoor en onder de aandacht brengen bij grondbeheerders/eigenaren.	Gemeente, Stichting Lingewaard Natuurlijk	Deels uitgevoerd via project Bloemrijke akkerranden, samen met gemeente Overbetuwe.
27	2	Aanleg van paden naar bijzondere elementen als kwelkommen en wielen, waarbij wordt aangehaakt op bestaande routenetwerken. Ontwikkeling van ca. 2,5 km wandelpad (geraamde kosten op basis van halfverharding).	Afstemming met maatregel 'Restaureren' van ca. 20 wielen'. Nader bepalen welke wielen hiervoor in aanmerking komen.	Gemeente	Er is een analyse gemaakt: wat is er en zou er kunnen komen; door gebrek aan haalbare mogelijkheden niet uitgevoerd.
28	2	'Restaureren' van ca. 20 wielen, in combinatie met het toegankelijk en aantrekkelijker maken als verblijfsplekken voor recreanten (picknickplekken) en accentueren met beplantingen. De raming is op basis van een eerste zeer globale kosteninschatting (5 'grote' wielen à € 25.000,- en 15 kleinere wielen à € 15.000). (Vanuit visie wielenproject 'Monumentaal Blauw').	Uitwerking herstelplannen wielen op basis van inventarisatie in project 'Monumentaal Blauw'.	Landschapsbeheer Gelderland, Provincie	Er is een inventarisatie uitgevoerd naar welke wielen kansrijk zijn om op te pakken. Diverse herstellde en verbeterde wielen, o.a.: Kleine Kolk en Grote Kolk van Hoogerbrugge, Wielen bij Klein Holthuizen, Kolk van Borgers; Wiel aan de Sterreschans.
29	2	Herstel / vergroten herkenbaarheid 6 verdwenen wielen.	Wielen vanuit oogpunt historie en natuurwaarde herstellen / herkenbaarheid vergroten.	Landschapsbeheer Gelderland, Gemeente	Eén van de verdwenen wielen is hersteld: de Oude Wei in Haalderen.
30	2	Uitvoering Wielenpark de Ward.	Opstellen definitief ontwerp, uitvoeringsgereed maken en uitvoeren.	Gemeente	Uitgevoerd.
31	2	Verbeteren herkenbaarheid historie Sterreschans Doornenburg – verbeteren visuele relatie tussen wielen en dijk + aangrenzende relict herstellen en beleefbaar maken + wiel Sterreschans herstellen.	Uitwerking en uitvoering, eventueel met aanpassing op onderdelen van het bestaande plan hiervoor.	Gemeente	Uitgevoerd.
32	3	Lopend project: Herstel historisch kassencomplex, Mea Vota.	Uitvoering volgens bestaande plannen.		Uitgevoerd.
33	4	Restauratie cultuurhistorische van belang zijnde bebouwing in het buitengebied i.c.m. landschappelijke inpassing (elementen, lijnen, patronen) en verbeteren van de beleefbaarheid (bijv. van nog bestaande restanten van historie baksteenfabricage (loodsen, schoorstenen, terreinen, oude aan/afvoerroutes, etc.), zo	Inventariseren bestaande restanten, cultuurhistorische waardering, en inschatten herstelkosten. Uitvoeren herstelwerkzaamheden.	Gemeente	Deels uitgevoerd, onder andere herstel Fort Pannerden.

		mogelijk i.c.m. toekennen nieuwe functies.			
34	3	Opstellen Pilot-uitwerking ontwikkeling AgriBusiness complex Huissen gericht op profilering van de sector door de ruimtelijke uitstraling van het terrein.		Gemeente, LTO, Bedrijfsleven	Afgerond.
35	3	Uitwerking ecologische verbindingzone Zeegbos - Park Over-Betuwe – De Woerdt. Ecologische uitwerking verbindingzone en doorvertaling naar concrete inrichtingsmaatregelen in de desbetreffende deelgebieden, in samenhang met reeds in voorbereiding zijnde plannen voor de betreffende gebieden.	In planvorming en uitwerking aan elkaar koppelen van deze drie projecten. Specifieke uitwerking van de ecologische uitgangspunten, doelen, en maatregelen in dit gebied.	Provincie, Gemeente, KAN	Uitgevoerd binnen Park Lingezegen.
36	3	Uitvoeren plan verbetering toeristische infrastructuur rond Kasteel Doornenburg (reeds op onderdelen uitgevoerd). O.a. d.m.v. herstel/nieuwe aanleg Kerkenpaden.		Gemeente	Het Ommetje Doornenburg is gerealiseerd en wordt onderdeel van een wandelnetwerk.
37	3	Aanleg landschappelijke beplanting rondom bedrijventerrein ten westen van Kommerdijk = bedrijventerrein Gendt- Bemmelen.	In overleg met ondernemers opstellen van een groenplan.	Gemeente, bedrijfsleven	Het traject voor het opstellen van het groenplan wordt momenteel doorlopen.
38	3	Realisatie landschappelijke inpassing Glastuinbouwlocatie Bergerden.	Onderdeel bestaande planvorming.	Gemeente (plan Bergerden)	Deels uitgevoerd.
39	3	Aanleg landschappelijke inpassing zuidzijde doortrekking A15. (Zie ook: maatregel 'Onderzoeken noodzaak aanvullende inpassingsmaatregelen A15').	Inbrengen inpassingsideeën Betuwelijn/A15 uit LOP bij plan- en besluitvorming omtrent de doortrekking A15; nadere uitwerking inpassingsschetsen.	Gemeente, Provincie, Rijkswaterstaat	Vastgelegd in Landschapsplan ViA15.
40	4	Grootschalige natuurontwikkeling en verhoging belevingswaarde uiterwaarden door inrichtingsmaatregelen (in kader PKB) en beheer.	Actieve gemeentelijke inbreng bij planvorming.	Rijkswaterstaat, Provincie	Actieve inbreng heeft plaatsgevonden en planvorming is (nog deels) in uitvoering.
41	4	Maximalisering mogelijkheden tot extensieve recreatie in de uiterwaarden door aanleg van voorzieningen voor diverse vormen van route-gebonden recreatie (zoals wandelen, fietsen, paardrijden, skeeleren), vergroting toegankelijkheid uiterwaarden (o.a. toegankelijk maken van de rivieroeveren voor wandelaars en vissers) en natuurbeleving (observatiehutten e.d.).	Actieve gemeentelijke inbreng bij planvorming.	Rijkswaterstaat	Actieve inbreng heeft plaatsgevonden en planvorming is (nog deels) in uitvoering.

42	1,2,3,4	Woerdenproject, landschappelijke beplanting t.b.v. 8 woerden.	Herkenbaarder maken van woerden (veilige oorden bij hoog water).	Gemeente/ particuliere eigenaren	Uitgevoerd bij 1 woerd: De Brouwketel.
43	2	Park Holthuizen – landschappelijke inpassing & verbetering toegankelijkheid.	Inzichtelijk krijgen in - en uitvoering van - de benodigde landschappelijke en infrastructurele inrichtingsmaatregelen.	Particuliere eigenaar, Gemeente	Uitgevoerd.
44	3	Herkenbaarheid van de ring vergroten als verbindingroute tussen de dorpen op de oeverwallen.	De ring kent overal een andere inrichting. Een eenduidige inrichting maakt de ring meer herkenbaar als belangrijkste utilitaire verbindingroute tussen de kernen.	Gemeente, Provincie	Mogelijkheden zijn onderzocht, maar de haalbaarheid is onvoldoende gebleken.
45	1,2,3,4	Onderzoek en maatregelen archeologische geschiedenis.	Onderzoek naar mogelijkheden voor vergroting beleefbaarheid /herkenbaarheid archeologische geschiedenis.	Gemeente, Stichting Uiterwaard	Herkenbaarheid van de Limes is vergroot, onder andere via inrichting speelplek in Loovelden.

Bijlage 3: Verantwoording provinciale subsidie Uitvoeringsprogramma Landschap 2016-2019

Format eindrapportage

Subsidieverordening vitaal Gelderland 2011,

Programma: Natuur en Landschap

Aan u is een subsidie verleend in het kader van de Subsidieverordening vitaal Gelderland 2011, programma mobiliteit. Bij het verzoek tot vaststelling dient u zowel inhoudelijk als financieel te rapporteren. Dit formulier geeft u een handreiking voor de opzet van deze rapportage.

Zodra u dit formulier heeft gedownload, moet u het eerst opslaan op uw eigen computer.

Na het invullen kunt u dit formulier weer uploaden en via de webapplicatie indienen.

U kunt het formulier ook afdrukken en opsturen naar:

Provincie Gelderland

t.a.v. afdeling Subsidieverlening

Postbus 9090

6800 GX Arnhem

Rapportageperiode: 01-04-2016 t/m 15-12-2020

A. Inhoudelijke rapportage

Welke resultaten zijn bereikt en welke beoogde zijn resultaten eventueel niet bereikt?

Voeg eventuele bijlagen bij of upload deze via de webapplicatie.

Klompepad Angeren-Huissen (Steenoven- en Hofstedepad)

Het project is gestart in 2015. Er is destijds een werkgroep opgericht en een conceptroute bedacht. Met deze werkgroep is het gehele project van begin tot eind doorlopen. Deze werkgroep bestaat uit vertegenwoordigers van Stichting Lingewaard Natuurlijk, Strijdbaar Angeren, de Historische Kringen Huissen en Angeren, Mea Vota, Stichting Landschapsbeheer Gelderland en de gemeente.

Met veel inspanning hebben de afgelopen jaren gesprekken plaatsgevonden met de grondeigenaren. In 2020 hebben we moeten constateren dat een wandelroute met status Klompepad niet mogelijk bleek vanwege de beperkte medewerking van grondeigenaren en hierdoor het tekort aan aandeel onverhard pad. Deze wijziging hebben we afgelopen jaar bij de provincie gemeld.

Gelukkig was (en is) de werkgroep enthousiast over de alternatieve route en het huidige ommetje. Met de werkgroep is afgelopen jaar gewerkt aan een folder, informatiepaneel en bijbehorende voorzieningen.

Vanwege de beperkingen inzake Corona hebben de vrijwilligers nog niet de gehele route kunnen uitzetten. Zodra dit weer mogelijk is, worden de laatste wegwijzers aangebracht en wordt via de lokale media aandacht geschonken aan deze nieuwe route.

Het Steenoven- en Hofstedepad is een rondwandeling van elf kilometer door het mooie buitengebied van Angeren en Huissen. Het gebied kenmerkt zich door uiterwaarden met restanten van de baksteenfabricage en een binnendijs gebied met hofstedes.

De wandelaar leert onderweg de bijzondere geschiedenis van het gebied kennen, dat eeuwenlang een grensgebied was. De Romeinse Limes liep door dit gebied en in de middeleeuwen was hier de grens tussen de Saksen en de Franken.

In de brochure en op het paneel is meer te lezen over het landschap en de cultuurhistorie van Huissen, Angeren en omgeving. Het Steenoven- en Hofstedepad is bewegwijzerd met plaatjes die

verwijzen naar de baksteenfabrieken en de kassen in deze streek. Zie de bijlagen voor de digitale versies van deze producten.

In het gebied rond de wandelroute zijn voor 5 locaties landschapsplannen opgesteld en is landschappelijke inpassing gerealiseerd (zie: bijlage stippenkaarten, kaart 'WP15ANGER'). In totaal zijn 15 knotbomen, 53 fruitbomen, 8 laanbomen, 50 m lijnelementen en 278 m² landschappelijke beplanting gerealiseerd. Op die locaties is ook 70 m² met bloemenmengsel ingezaaid.

Inrichting en aanplant Dorpsgaard Huissen Angeren (Inrichting en aanplant hoogstamboomgaarden Landgoed De Brouwketel)

Het oorspronkelijke plan was om een dorpsboomgaard aan te leggen in de omgeving van Huissen en Angeren. Het was de wens de aanleg en de ontwikkeling van de dorpsboomgaard nadrukkelijk te koppelen aan de ontwikkeling van het Klompenpad Huissen Angeren. Deze prestatie kon niet worden geleverd aangezien het Klompenpad nog niet gerealiseerd was, en er geen geschikte alternatieve locatie nabij het concept Klompenpad beschikbaar was gevonden voor de ontwikkeling van een dorpsboomgaard. In afwijking van het oorspronkelijke projectplan en met instemming van de provincie zijn samen met bewoners van het nieuwe landgoed De Brouwketel in Angeren twee boomgaarden ontworpen. De aanplant van de nieuwe boomgaard(en) met in totaal 29 hoogstamboomgaarden is in maart 2019 samen met de (nieuwe) hoogstambrigade op het landgoed en schoolkinderen gerealiseerd, waarna het project is afgerond. Tevens is bij de aanplant ook voorlichting aan het dorp gegeven. Met de grondeigenaren zijn afspraken gemaakt over openstelling van de boomgaarden voor het publiek. Zo worden er onder meer voor inwoners pluk- en snoeidagen georganiseerd door de grondeigenaren.

Werkgroep Dorpsgaard Huissen en Angeren (hoogstambrigade Lingewaard Natuurlijk)

In 2018 was er bij bewoners, die via het meerjarig beplantingsproject Lingewaard hoogstamfruitbomen hebben aangeplant, interesse om een hoogstambrigade op te richten. In de periode 2018-2019 is er een hoogstambrigade opgericht bestaande uit enthousiaste vrijwilligers inclusief een coördinator. De vrijwilligers hebben bij SLG een uitgebreide hoogstamfruitcursus gevolgd bestaande uit meerdere theorie- en praktijkdagen. Tevens is de hoogstambrigade uitgerust met scherp handgereedschap en ladders. De hoogstambrigade is ondergebracht bij Lingewaard Natuurlijk. De vrijwilligers helpen eigenaren van hoogstamboomgaarden in de gemeente Lingewaard met het beheer en onderhoud van het hoogstamfruit. Dit project is succesvol afgerond.

Meerjarig beplantingsproject Lingewaard in het Groen

De gemeente Lingewaard en SLG hebben in de periode 2016-2019 71 grondeigenaren in het buitengebied van Lingewaard gestimuleerd om het groene karakter van het buitengebied van de gemeente te versterken door het aanplanten van inheems en biologisch plantmateriaal in de vorm van hagen, heggen, hoogstamboomgaarden en solitaire bomen. Dit was een succesvol project waarbij jaarlijks de samenwerking werd gezocht met Lingewaard Natuurlijk en dorpsbelangenverenigingen met wie informatiebijeenkomsten en uitdeeldagen zijn georganiseerd. In totaal zijn er vanuit het beplantingsproject meer dan 14.000 stuks bosplantsoen, 352 knotbomen, 141 laanbomen en 380 hoogstamfruitbomen door inwoners aangeplant. Door de aanplant van inheems plantmateriaal is het buitengebied van Lingewaard ook aantrekkelijker geworden voor allerlei diersoorten.

Op welke wijze is het project en de medefinanciering door de Provincie Gelderland onder de aandacht van het publiek gebracht?

Alle informatieavonden, cursussen/praktijktrainingen en het beplantingsproject zijn in de lokale pers onder de aandacht gebracht. Hierin is ook vermeld dat het project mede mogelijk is gemaakt door de provincie.

Gemeente Lingewaard
Kinkelenburglaan 6
6681 BJ Bommel
(026) 326 01 11